

TFRS 11 KAPSAMINDA MÜŞTEREK ANLAŞMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

EVALUATION AND ACCOUNTING OF JOINT ARRANGEMENTS IN THE SCOPE OF IFRS 11

Yrd.Doç.Dr.Sibel KARĞIN*

ÖZET

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) yakın zamanda IFRS 11 Müşterek Anlaşmalar Standardı'nı (TFRS 11) yayımlamıştır. TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar Standardı Ocak 2013 yılından itibaren geçerli olacaktır. Bu standart daha önce iş ortaklıkları ile ilgili muhasebe ilkelerini açıklayan TMS 31 İş Ortaklıklarındaki Paylar Standardı'nın yerine geçecektir. TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar Standardı müşterek kontrol edilen anlaşmaların muhasebeleştirme ilkelerini Müşterek Faaliyetler ve İş Ortaklıkları sınıflaması yaparak aktarmaktadır. TFRS 11 iş ortaklıklarındaki payların muhasebeleştirilmesinde "Özkaynak Yöntemi"ni zorunlu hale getirmiştir. Dolayısıyla "Oransal Konsolidasyon Yöntemi"nin kullanılması ortadan kalkmaktadır. Bu çalışmada TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar Standardı ile ilgili muhasebeleştirme ilkeleri, ilgili diğer TFRS'ler dikkate alınarak, örneklerle açıklanmaktadır.

ABSTRACT

The International Accounting Standards Board (IASB) has recently issued a standard, IFRS 11 Joint Arrangements. IFRS 11 Joint Arrangements Standard will be effective after January 1st, 2013. The Standard replaces IAS 31 Interest in Joint Ventures that explains accounting principles of joint ventures. IFRS 11 Joint Arrangements Standard outlines jointly controlled arrangements' accounting principles by classifying these arrangements as Joint Operations and Joint Ventures. IFRS 11 requires "Equity Method" in accounting of interests in Joint Ventures. Therefore, application of "Proportionate Consolidation Method" will no longer be used. In this study, taking other related reporting standards into consideration, accounting principles of joint arrangements have been explained by various examples.

Anahtar Kelimeler: TFRS 11, Müşterek Anlaşmalar, Özkaynak Yöntemi

Jel Kodları: M40, M41

Keywords: IFRS 11, Joint Arrangements, Equity Method

JEL Classifications: M40, M41

* Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe-Finansman Anabilim Dalı.

1. GİRİŞ

Müşterek anlaşmaların önemi ve kapsamı her geçen gün artmaktadır. Bu nedenle müşterek anlaşmalarla ilgili işlemlerin muhasebesi de önem kazanmaktadır. Grant Thornton (2012) kaynaklarına göre, İngiltere’de 1990-2010 yılları arasında hizmet sektörü, yazılım geliştirme ve dayanaklı malların toptan satışı gibi alanlarda 3112 müşterek anlaşma gerçekleştirilmiştir. Bunların yaklaşık %48’i ayrı bir işletme olarak tasarlanmış, %52’si ise ayrı bir işletme kurulmaksızın, varlıkların ortaklaşa kullanılması ve faaliyetlerin yerine getirilmesi ile gerçekleşmiştir.

“TFRS 11 – Müşterek Anlaşmalar Standardı”, müşterek anlaşmalarda payı bulunan işletmelerin muhasebeleştirme esaslarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Standart, muhasebeleştirme işlemlerinde kullanılan yöntemleri sınırlayarak yeni zorunluluklar getirmektedir. Bu standardın özellikle müşterek anlaşmaların sık yapıldığı inşaat ve emlak, madencilik, petrol ve gaz ile ilgili faaliyet alanlarında önemli etkilere neden olacağı belirtilmektedir (BDO, 2012a: 7; Deloitte, 2012: 1; BDO, 2012b: 2). Söz konusu etkiler arasında en önemlisi finansal tablolardaki net varlıklar, kar veya zarar kalemlerindeki değişikliklerdir (Ernst&Young, 2011a: 2).

Küreselleşme ile birlikte artan rekabet, işletmeleri daha etkin ve verimli olmaya yöneltmektedir. İşletmeler bazı faaliyetleri tek başına yapmak yerine, başka işletmelerle işbirliği yaparak daha ekonomik sonuçlara ulaşabilmektedir. Bu amaçla her geçen gün yaygınlaşan iş ortaklıkları ile ilgili muhasebeleştirme esaslarının da zaman içinde önemi artmıştır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IFRS) tarafından gerçekleştirilen çalışmalara paralel olarak, son dönemlerde iş ortaklıklarına ilişkin *TMS 31 İş Ortaklıklarındaki Paylar* standardı yerine *TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar* standardı düzenlenmiş ve konuya yeni boyutlar eklenmiştir. Bunun yanı sıra iş ortaklıklarında Özkaynak Yöntemi’nin esaslarını kapsayan *TMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar* standardı da revize edilmiştir.

TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar standardı 31.12.2012’den sonraki hesap dönemlerinde uygulanması amacıyla 28.10.2011 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bu standardın yayımlanması ile birlikte, daha önce yürürlükte olan *TMS 31 İş Ortaklıklarındaki Paylar* standardı ile birlikte *TMS Yorum 13–Müştereken Kontrol Edilen İşletmeler - Ortak Girişimcilerin Parasal Olmayan Katılım Payları* da yürürlükten kalkmaktadır (TMSK).

TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar standardı, temelde müşterek anlaşmalarda payı bulunan işletmelerin yapacakları finansal raporlamanın nasıl olacağına dair ilkeleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Burada müşterek anlaşma konusu, müşterek kontrol edilen anlaşmaları içermektedir. Standart bu nedenle *müşterek kontrol* ve *müşterek anlaşma tarafı* kavramlarını tanımlayarak, bir müşterek anlaşma tarafı olan işletmelerin hak ve sorumluluklarını belirlemektedir. Ayrıca müşterek anlaşmanın bir tarafı olan işletmelerin bu hak ve sorumluluktan dolayı ortaya çıkan mali işlemlerini muhasebeleştirmesini zorunlu kılmaktadır (TFRS 11: p. 1-2). Kısaca TFRS

11 bütün müşterek anlaşma tarafı olan işletmelerin uygulaması gereken bir standarttır.

TFRS 11 yeni yayımlanmasına rağmen, çeşitli tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bunlardan birisi payların satın alınması ile ilgilidir. Gerek TFRS 11 gerekse TMS 31 müşterek faaliyetlerde veya müşterek kontrol edilen faaliyetlerde ya da ayrı bir işletme formundaki varlıklarda payların satın alınmasını açıkça belirtmemektedirler (IFRS, 2012: 3).

Bu çalışmada, *TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar* standardının iki unsuru olan “Müşterek Faaliyetler” ve “İş Ortaklıkları” kavramları örneklerle ele alarak, muhasebeleştirme ilkeleri tartışılmaktadır.

2. TFRS 11 MÜŞTEREK ANLAŞMALAR STANDARDI

TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar standardı iki temel unsur içeren bir sınıflandırma esasına göre düzenlenmiştir. Bir başka ifade ile bir müşterek anlaşma ya bir *iş ortaklığı* olarak ya da *müşterek faaliyet* olarak tanımlanmakta ve muhasebeleştirme buna göre gerçekleştirilmektedir.

2.1. TFRS 11 ile İlgili Kavramlar

TFRS 11 ve TMS 31 ile ilgili değerlendirmeler yapılırken kullanılan kavramlar birbirine benzer ve kolaylıkla birbirinin yerine kullanılacak niteliktedir. Ancak bu kavramların içeriklerine bakıldığında oldukça farklı oldukları belirtilebilir. Çalışmada kolaylık sağlama açısından çok tekrarlanan bazı kavramlar TFRS 11’den yararlanılarak aşağıdaki şekilde sunulabilir.

Şekil 1: TFRS 11–Kavramların Tanımı

✓ Müşterek Anlaşma (Joint Arrangement): İki veya daha fazla tarafın üzerinde müşterek kontrole sahip olduğu anlaşmadır.✓ Müşterek Kontrol (Joint Control): Bir anlaşma üzerindeki kontrolün sözleşmeye dayalı olarak paylaşılmasıdır. Bu kontrol sadece ilgili faaliyetlere ilişkin kararların kontrolü paylaşan tarafların oy birliği ile mutabakatını gerektirdiği durumlarda vardır.✓ Müşterek Faaliyet (Joint Operation): Müşterek anlaşmanın müşterek kontrolüne sahip tarafların bu anlaşmayla ilgili varlıklar üzerinde haklara ve borçlara ilişkin yükümlülüklerle sahip oldukları müşterek anlaşmadır.✓ İş Ortaklığı (Joint Venture): Müşterek kontrole sahip olan tarafların, anlaşmanın net varlıkları üzerinde haklarının bulunduğu müşterek anlaşmadır.✓ Müşterek Anlaşma Tarafı (Party to a Joint Arrangement): Müşterek anlaşma üzerinde müşterek kontrole sahip olup olmadığına bakılmaksızın söz konusu anlaşmaya iştirak eden işletmedir.

Kaynak: TFRS 11 ve IFRS 11, Ek A.

TFRS 11 standardının temel unsuru olan müşterek anlaşmalar, işletmelerin tarafı oldukları ticari ilişkisinin türüne bağlı olarak değişir. Bir müşterek anlaşmanın türünün *müşterek faaliyet* veya *iş ortaklığı* olduğunu belirleyen unsur anlaşmaya taraf olan işletmenin hak ve yükümlülüklerine bağlıdır (TFRS 11: p. 14).

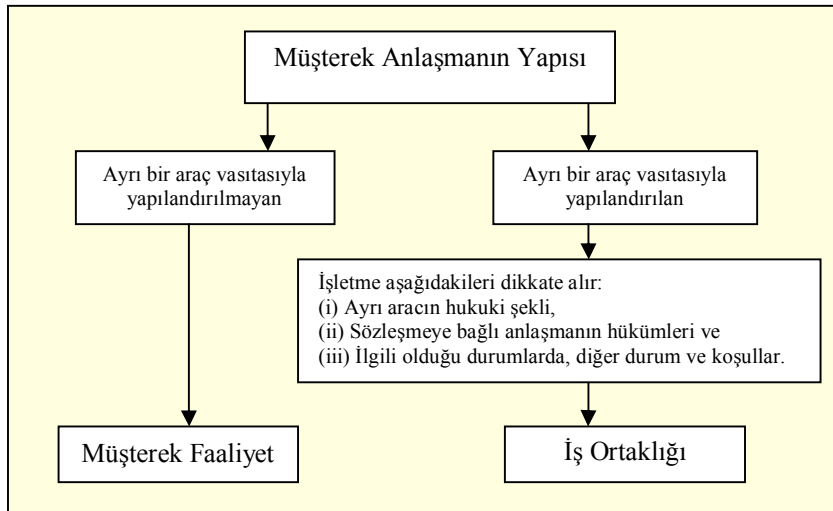
Özetle ifade etmek gerekirse, TFRS 11, B2-B4 paragrafları *müşterek anlaşma* ile ilgili detayları sunmaktadır. Müşterek anlaşma çoğunlukla yazılı bir anlaşmayı ifade eder ancak, yazılı olmayan görüşmelerin belgelenmesi gibi bazı özel durumları da ifade edebilir. Bir anlaşmada genellikle, anlaşmanın amacı, faaliyeti, süresi, sermaye tutarları, müşterek anlaşma ile ilgili varlıkları, borçları, gelir, gider kalemleri, kar veya zararı nasıl paylaşacakları konuları ve yönetiminin nasıl olacağı belirlenir. Ayrıca tarafların karar vermesi gereken hususlar ve oylama ile ilişkili bilgiler sunulur.

2.2. İş Ortaklığı ve Müşterek Faaliyetlerin Farkı

TFRS 11’de temel ayrım olarak sunulan iş ortaklıkları ve müşterek faaliyetler arasında önemli bir farklılık bulunmaktadır. Standardın açıkça tanımladığı gibi iş ortaklıklarında işletme, anlaşmada müşterek kontrol gücüne sahip diğer taraflarla birlikte anlaşmanın *net varlıkları* üzerinde haklara sahiptir. Oysa müşterek faaliyette faaliyetle ilgili müşterek kontrol edilen varlıklar üzerinde haklara ve borçlara ilişkin yükümlülüklerle sahiptir.

TFRS 11 müşterek anlaşmanın iş ortaklığı ve müşterek faaliyet olarak nasıl ayrılması gerektiğini aşağıdaki şekilde aktarmaktadır (Şekil 2). Buna göre ayrı bir araç vasıtasıyla yapılandırılmayan anlaşmalar müşterek faaliyetler olarak değerlendirilmekte, bu durumda olmayan anlaşmalar ise iş ortaklığı olarak kabul edilmektedir.

Şekil 2: Müşterek Anlaşmanın Sınıflandırılması

Kaynak: TFRS 11, p. B21.

2.3. Müşterek Kontrolün Değerlendirilmesi

TFRS 11’de temel kavramlardan olan kontrol kavramı TFRS 10’da açık bir şekilde tanımlanmaktadır. Buna göre, tarafların bir kısmı veya tamamı anlaşmanın getirilerini önemli ölçüde etkileyebilme gücü olan faaliyetleri ortak yönetebiliyor ise müşterek kontrolden söz edilebilir (TFRS 11, p. B5). Müşterek kontrol, sözleşmeye dayalı olarak anlaşma üzerinde kontrolün ortak olarak paylaşıldığı ve ilgili faaliyetlere ilişkin kararlarda oy birliği mutabakatının söz konusu olduğu durumlarda gerçekleşmektedir (TFRS 11: p. 7).

Temel olarak müşterek kontrol sözleşmeye bağlı olarak ilgili faaliyetler üzerinde kontrolün paylaşılması ve kararlarda oybirliğinin sağlanmasıdır. Örneğin, iki işletmenin %50 pay sahibi olduğu bir müşterek anlaşmada, kararlar %51 ile ancak çıkabilir (BDO, 2012c: 1).

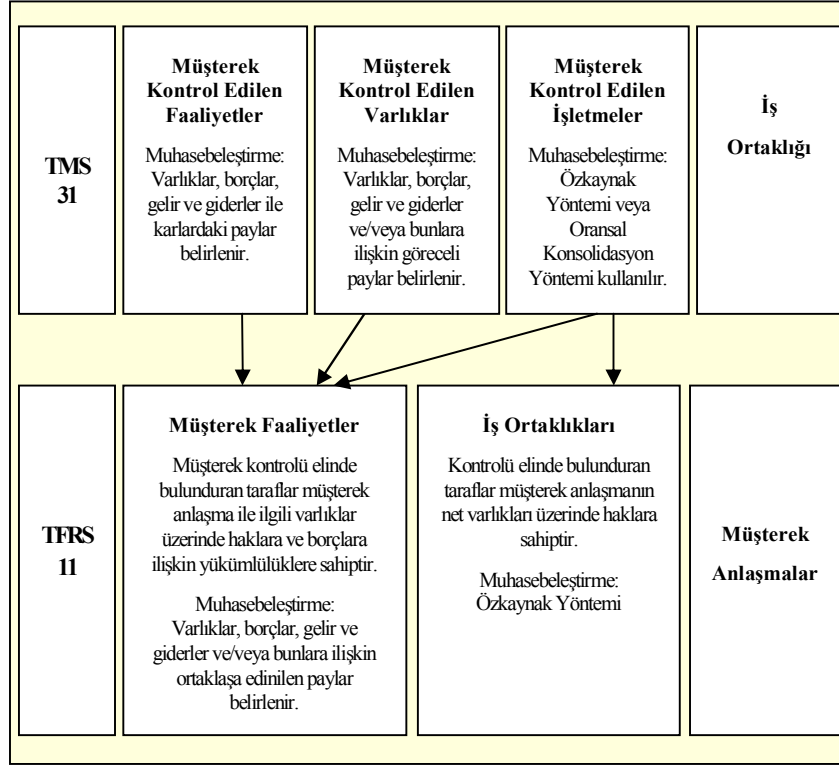
3. TFRS 11 VE TMS 31 STANDARTLARI ARASINDAKİ FARKLAR

TFRS 11 ve TMS 31 arasındaki önemli farkların başında müşterek kontrol edilen işletme varlıkları, borçları, gelir ve giderleri içindeki paylarının hesaplanması gelmektedir. Daha önce TMS 31’e göre müşterek kontrol edilen işletme ortakları, müşterek kontrol edilen işletmenin varlıkları, borçları, gelir ve giderleri üzerindeki paylarını Oransal Konsolidasyon Yöntemi’ni veya Özkaynak Yöntemi’ni kullanarak muhasebeleştiriyorlardı. TFRS 11 Oransal Konsolidasyon Yöntemi’nin kullanılmasına artık izin vermemekte, bunun yerine Özkaynak Yöntemi’ni (Equity Accounting Method) zorunlu hale getirmektedir (Grant Thornton, 2012: 1).

TFRS 11’in getirdiği bir diğer yenilik ise ortak girişimlerin sınıflandırması ile ilgilidir. TMS 31 iş ortaklıklarını; müşterek kontrol edilen faaliyetler, müşterek kontrol edilen varlıklar ve müşterek kontrol edilen işletmeler olarak sınıflandırmaktaydı. TFRS 11 ile müşterek kontrol edilen faaliyetler ve müşterek kontrol edilen varlıklar müşterek faaliyetler olarak sınıflandırılmaktadır.

TMS 31 ve TFRS 11 arasındaki farklar ve dönüşüm Şekil 3’teki gibi özetlenebilir (Ernst&Young, 2011b: 5).

Şekil 3: TMS 31 ve TFRS 11 Karşılaştırması: Benzer Kavramlar– Farklı Terimler

Kaynak: Ernst&Young, 2011b: s. 5.

Şekil 3 incelendiğinde, temel olarak TMS 31'in üç başlıkta incelediği İş Ortaklıklarını, TFRS 11'in Müşterek Anlaşmalara dönüştürüp İş Ortaklıklarını, Müşterek Faaliyetlerle beraber bu çatı altında topladığı ve muhasebeleştirme ilkelerini belirlediği görülebilir. Ayrıca muhasebeleştirmede Özkaynak Yönteminin kullanılacağı ve Oransal Konsolidasyon Yönteminin kullanımından vazgeçildiği izlenmektedir.

4. TFRS 11 MÜŞTEREK ANLAŞMALAR STANDARDI: MUHASEBELEŞTİRME ESASLARI

TFRS 11 bir müşterek anlaşmanın müşterek faaliyet mi yoksa iş ortaklığı mı olduğunu madde 17'de açıklamaktadır. Buna göre: "Müşterek anlaşmanın, müşterek faaliyet mi yoksa iş ortaklığı mı olduğu değerlendirilirken yargıda bulunulur. İşletmeler, dahil oldukları müşterek anlaşmanın türünü, söz konusu anlaşmadan doğan hak ve yükümlülüklerini göz önünde bulundurarak belirler. Anlaşmanın yapısal ve hukuki biçimine, sözleşmeye bağlı anlaşmadaki taraflarca üzerinde mutabakat sağlanan hükümlere ve ilgili olduğu hallerde diğer durum ve koşullara bakılarak söz

konusu hak ve yükümlülükler değerlendirilir (bakınız: B12-B33 paragrafları)”.
4.1. Müşterek Faaliyetlerde Muhasebeleştirme

TFRS 11 müşterek faaliyet katılımcısının payına düşen varlıklar, borçlar, gelir ve giderlere ilişkin, ilgili TFRS'lere uymak kaydıyla, muhasebeleştirme sürecini açıklamaktadır (TFRS 11: p. 20). Buna göre, TFRS 11 kapsamında değerlendirilen bir müşterek faaliyete katılan işletme (müşterek faaliyet katılımcısı) müşterek faaliyette ortak edinilen varlıklardaki payı dahil, varlıklarını muhasebeleştirir. Aynı şekilde borçları ile birlikte, müşterek faaliyetteki borçlarını da muhasebeleştirir. Kendi giderleri ile birlikte müşterek faaliyetin gerçekleşmesinde katılan giderleri, bu giderler sonucu elde edilen çıktıları ve müşterek faaliyete konu mal ve hizmet satışından elde edilen gelirler ile kendisine düşen payları muhasebeleştirir.

Eğer müşterek faaliyet katılımcısı olarak işletme, müşterek faaliyet ile ticari bir işlemi gerçekleştiriyorsa yine bu standartta (TFRS 11, p. B34-B37) belirtilen hususlar çerçevesinde muhasebeleştirmeleri yapar.

Yapılan değerlendirmelere bakıldığında TFRS 11 ile ilgili iş ortaklığındaki payların satın alınmasına yönelik bazı eksiklikler olduğu izlenmektedir. Gerek TFRS 11 gerekse TMS 31 müşterek faaliyetlerde veya müşterek kontrol edilen faaliyetlerde ya da işletme konusu olan varlıklarda payların satın alınmasını açıkça belirtmemektedirler.

TFRS 11, p. 21'e göre “müşterek faaliyet katılımcısı müşterek anlaşmadaki payıyla ilgili varlıkları, borçları, hasılatı ve giderleri söz konusu varlıklara, borçlara, hasılatlara ve giderlere uygulanan ilgili TFRS'ler çerçevesinde muhasebeleştirir”. Bir işletmenin müşterek faaliyetlerdeki payının satın alınması şerefiye kavramını da gündeme getirmektedir. Müşterek faaliyetlerde pay satın alınması ve şerefiye ile ilgili durum bir örnekle açıklanabilir.

Örnek¹: A İşletmesi müşterek faaliyetler yürüttüğü B işletmesindeki %40 payı 255.000 TL'ye satın almıştır. Taraflar arasındaki sözleşme gereği A işletmesinin B müşterek faaliyetin varlık ve yükümlülükleri üzerinde, aynı zamanda müşterek faaliyet kazançlarında satın aldığı pay oranında hakkı bulunmaktadır. A işletmesi faaliyet üzerinde diğer katılımcı ile birlikte kontrol gücüne sahiptir. A işletmesinin varlıklar, borçlar ve payları ile ilgili finansal tablosu aşağıdaki gibi düzenlenebilir.

Örnek 1'deki satın alma işlemine ilişkin olarak, TFRS 3 kapsamında varlık ve borçların hesaplanması yapılabilir. Bu amaçla işletmenin tanımlanabilen varlık ve borçlarının gerçeğe uygun tutarları tespit edilerek, varsa şerefiye hesaplanır. A İşletmesi TFRS 11 p. 26 gereği bireysel finansal tablolarında durumu yansıtır.

¹ Örnek (IFRS, 2012: s. 8)'den yararlanılarak geliştirilmiştir.

Müşterek faaliyetin tanımlanabilen varlık ve borçlarının gerçeğe uygun değerleri ve A işletmesinin müşterek faaliyetteki sahiplik payına göre hesaplanan değer toplamı Tablo 1'deki gibi olsun.

Tablo 1: Müşterek Faaliyetin Varlık ve Borçlarının Gerçeğe Uygun Değerleri ve A İşletmesinin Payı

Müşterek Faaliyetin Varlık ve Borçları	Satın alma döneminde gerçeğe uygun değerler	A İşletmesinin Payı	A İşletmesi Finansal Tablosu
Maddi Duran Varlık	200.000	%40	80.000
Maddi Olmayan Duran Varlık	80.000	%40	32.000
Alacaklar	160.000	%40	64.000
Stoklar	125.000	%40	50.000
Kıdem Tazminatı Yükümlülükleri	-20.000	%40	-8.000
Ticari Borçlar	-140.000	%40	-56.000
Ertelenmiş Vergiler	-10.000	%40	-4.000
Gerçeğe Uygun Değer Toplamı	395.000	%40	158.000

Tablo 1'den hareketle A işletmesi için müşterek faaliyete katılımdan dolayı ortaya çıkan şerefiye aşağıdaki şekilde hesaplanabilir.

A İşletmesinin yaptığı ödeme	255.000
A İşletmesinin varlık ve borç payı	(158.000)
Şerefiye	97.000

4.2. İş Ortaklıklarında Muhasebeleştirme: Özkaynak Yöntemi

İş Ortaklıkları ile ilgili muhasebeleştirme işlemlerinin eskiden beri tartışmalı olduğu bazı çalışmalarda belirtilmektedir (Richardson vd., 2012: 374).

TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar standardı, muhasebeleştirme yöntemi olarak Özkaynak Yöntemi'ni benimsemiştir. TMS 28, p.10'da belirtildiği üzere; "Özkaynak yöntemine göre, iştirak veya iş ortaklığı yatırımı başlangıçta elde etme maliyeti ile muhasebeleştirilir. Edinme tarihinden sonra ise, yatırımcının yatırım yapılan işletmenin kar veya zararındaki payı yatırımın defter değeri artırılarak ya da azaltılarak finansal tablolara yansıtılır. Yatırımcının yatırım yapılan işletmenin kar veya zararından alacağı pay, yatırımcının kar veya zararı olarak muhasebeleştirilir. Yatırım yapılan bir iştiraktan alınan dağıtımlar (kar payı vb.) yatırımın defter değerini azaltır. Yatırım yapılan iştirakin defter değerinin, iştirakin diğer kapsamlı karındaki değişikliklerden yatırımcıya düşen pay oranında düzeltilmesi gerekebilir. Bu

tür değişiklikler, maddi duran varlıkların yeniden değerlemesinden ya da yabancı para çevrim farklarından kaynaklanan değişiklikleri içerir. Bu değişikliklerden yatırımcıya düşen pay, yatırımcının kendi diğer kapsamlı karında muhasebeleştirilir (bakınız: TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu)".

Bir müşterek anlaşmanın iş ortaklığı şeklinde olması durumunda, iş ortaklığı katılımcısı ortaklıktaki paylarını yatırım olarak değerlendirerek bu standart gereği özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirir (TFRS 11: p. 24). Eğer işletme müşterek kontrole sahip değil ise *TFRS 9 Finansal Araçlar*, önemli etkiye sahip ise *TMS 28 İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar* standartlarına göre muhasebeleştirme işlemi yapar.

Oransal Konsolidasyon Yöntemi yerine Özkaynak Yöntemi'nin kullanılması finansal tablolar üzerinde farklılıklara neden olmaktadır. Tablo 2 söz konusu değişiklikleri özetlemektedir.

Tablo 2: Oransal Konsolidasyon Yönteminden Özkaynak Yöntemine Geçişin Finansal Tablolar Üzerine Etkisi

Finansal Tablolar	Muhasebeleştirme Yöntemindeki Değişiklikten Ortaya Çıkan Etkiler
Finansal Durum Tablosu	İşletmenin iş ortaklığındaki her bir varlık ve borç yükümlülükleri için önceden tanınmış oranlar ölçüsünde raporlanmış değerleri düşecektir ve bunun sonucu olarak brüt varlıkları ve brüt kaynakları azalacaktır. İş ortaklığındaki yatırım tek bir kaleme toplanacaktır.
Kapsamlı Gelir Tablosu	İşletmenin iş ortaklığındaki gelir ve giderleri için önceden tanınmış oranlar ölçüsünde raporlanmış değerleri düşecektir ve bunun sonucu olarak toplam gelirleri ve toplam giderleri azalacaktır. Net karda bir değişiklik olmayacaktır.
Özkaynak Değişim Tablosu	Özkaynak değişim tablosunda bir değişiklik olmayacaktır.
Nakit Akış Tablosu	İşletmenin iş ortaklığındaki nakit akışları için önceden tanınmış oranlar ölçüsünde raporlanmış faaliyetlerden, yatırımlardan ve finansman faaliyetlerinden sağlanan nakit akışları değerleri düşecektir. İş ortaklıklarından elde edilecek temettü nakit akışı olarak sunulacaktır.

Kaynak: PKF, 2012: s.3.

Özkaynak Yöntemi ve muhasebeleştirme süreci bir örnek ile açıklanabilir.

Örnek²: A ve B İşletmeleri yazılı sözleşme ile belirledikleri faaliyetleri 5 yıl boyunca sürdürmek üzere, iş ortaklığı şeklinde müşterek anlaşma imzalamışlardır. İşletmelerin bu anlaşma gereği kurdukları C İş Ortaklığındaki payları eşittir. İş ortaklığı katılımcısı A, İş Ortaklığı kuruluşuna 300.000 TL'lik katkıda bulunmuştur. Sözleşme gereği yıl sonunda elde edilen 200.000 TL kar tutarının %25'i paylar oranında temettü olarak dağıtılmaktadır. 2011 yılı sonunda, C İş Ortaklığı maddi duran varlık değerlendirme sonucu değer artışı tutarı 40.000 TL'dir.

A iş ortaklığı katılımcısının kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır.

✓ Kurulan C İş Ortaklığı'na A İşletmesinin katkısı:

İŞ ORTAKLIKLARI -C İş Ortaklığı	300.000	
BANKALAR		300.000

✓ C İş Ortaklığı'nın karını ilan etmesi: Elde edilen 200.000 TL kar C İş Ortaklığı'nın net varlıklarındaki artışı ifade etmektedir ve iş ortaklığı katılımcıları net değerdeki bu artışı hesaplarına yansıtacaklardır. A İşletmesi %50 paya sahiptir ve iş ortaklığındaki yatırımını 100.000 TL ($200.000 * \%50$) artmıştır.

İŞ ORTAKLIKLARI -C İş Ortaklığı	100.000	
TEMETTÜ GELİRLERİ		100.000

✓ C İş Ortaklığı'nın temettü ödemesini yapması: C İş Ortaklığı sözleşme gereği elde edilen karın %25'ini temettü olarak dağıtmıştır. Dağıtılan temettü tutarı 50.000 TL ($200.000 * \%25$), A İşletmesi'nin payı ise 25.000 TL'dir ($50.000 * \%50$).

BANKALAR	25.000	
İŞ ORTAKLIKLARI -C İş Ortaklığı		25.000

² Örnek Özerhan Akbulut ve Yanık (2010: s. 688-689)'dan yararlanılarak geliştirilmiştir.

✓ Ayrıca özkaynaklardaki artış veya azalışların etkisi de yansıtılır. Örneğimizde değer artışı söz konusu olduğu için, C İş Ortaklığı'nın özkaynaklarında meydana gelen artışın A iş ortaklığı katılımcısının hesaplarına yansıtılması gerekir. C İş Ortaklığı maddi duran varlık değer artış tutarı 40.000 TL ve A İşletmesi'nin payı 20.000 TL (40.000*%50) olarak gerçekleşmiştir.

İŞ ORTAKLIKLARI -C İş Ortaklığı	20.000	
YENİDEN DEĞERLEME DEĞER ARTIŞI		20.000

4.2.1. İş Ortaklıklarında Konsolide Tabloların Oluşturulması

Özkaynak yöntemi ile yapılan hesaplamalarda iş ortaklığı katılımcısı konsolide tabloları oluştururken, iş ortaklığının değer yaratmasını kayıtlarına yansıtacaktır. Durumu bir örnekle açıklayalım.

Örnek³: A İşletmesi kontrolü başka bir işletme ile paylaştığı C İş Ortaklığı'na yatırımda bulunmuştur. Bu yatırımın bedeli 250.000 TL'dir ve %40'luk payı ifade etmektedir. C İş Ortaklığı'nın bilgileri aşağıdaki gibidir.

C İş Ortaklığı bilgileri:

Hesap Kalemi	2011 Yılı Başı (TL)	2011 Yılı Sonu (TL)
Ödenmiş Sermaye	400.000	400.000
Yasal Yedekler	40.000	45.000
M.D.V. Yeniden Değerleme Farkı	0	30.000
Kıdem Tazminatı Aktüer Kazanç ve Kayıpları	50.000	55.000
Geçmiş Dönem Karları	25.000	30.000
Ertelenmiş Vergi Etkisi	-5.000	-12.000
Dönem Karı	60.000	50.000
TOPLAM ÖZKAYNAK	570.000	598.000

³ Örnek Kaval (2012: 3-7)'dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

İştirak, faaliyet döneminde aşağıdaki işlemleri yapmaktadır:

2011 Yılı Hesap Hareketleri	TL	Dağıtılan temettü	Yasal yedeklere aktarılan	Geçmiş yıl karına aktarılan
İş Ortaklığının Dönem Karı (2010 Yılı)	60.000	50.000	5.000	5.000
Maddi Duran Varlık Yeniden Değerleme Artışı	30.000			
Kıdem Tazminatı Aktüer Kazanç	5.000			

A İşletmesi'nin yapacağı kayıtlar aşağıdaki şekildedir:

✓ İş Ortaklığı yatırımı:

İŞ ORTAKLIKLARI - C İş Ortaklığı	250.000	
BANKALAR		250.000

Temettü geliri (50.000 TL * %40 = 20.000 TL):

BANKALAR	20.000	
TEMETTÜ GELİRLERİ 50.000*%40		20.000

✓ İş Ortaklığı konsolide tablolara aktarılırken gerçekleştirilecek kayıt:

Konsolide Tablo düzeltme maddesi 2011:

ÖZKAYNAK YÖNTEMİNE GÖRE DEĞERLENEN ORTAKLIK	250.000	
İŞ ORTAKLIKLARI		250.000

Konsolide Tablo için temettü kaydı 2011:

TEMETTÜ GELİRLERİ	20.000	
ÖZKAYNAK YÖNTEMİNE GÖRE DEĞERLENEN ORTAKLIK - C İş Ortaklığı		20.000

2011 sonu düzeltme kaydı:

ÖZKAYNAK YÖNTEMİNE GÖRE DEĞERLENEN ORTAKLIK - C İş Ortaklığı	20.000	
ÖZKAYNAK YÖNTEMİNE GÖRE DEĞERLENEN ORTAKLIK KAR ZARAR PAYLARI		20.000

✓ Ortaklığın 2011 karının konsolidasyona alınması:

M.D.V.Y.D. Artışı	30.000	%40		12.000
Kıdem Tazminatı Aktüer Kazancı	5.000	%40		2.000
				14.000
Vergi etkisi ⁴	14.000	0,20	0,25	700

ÖZKAYNAK YÖNTEMİNE GÖRE DEĞERLENEN ORTAKLIK	14.000	
ÖZKAYNAKLARDA MUHASEBELEŞTİRİLEN GELİR VE GİDERLERİN VERGİ ETKİSİ	700	
ÖZKAYNAK YÖNTEMİNE GÖRE DEĞERLENEN ORTAKLIKLARIN ÖZKAYNAKLARDAKİ PAYLARI		14.000
ERTELENMİŞ VERGİ BORCU		700

⁴ “Ancak iştiraklerin elden çıkarılması sırasında vergi söz konusu olup, bu da sınırlı bir vergi yükü getirir. Yine K.V.K.’nın 5 (1) e) maddesi gereğince iki tam yıl elde tutulan iştiraklerin elden çıkarılmasında doğan kazancın belirli koşullarla %75’i vergiden müstesnadır. Bu nedenle elden çıkarma kazançları %20 oranında değil, bunun da %25’i oranında yani %5 oranında vergiye tabidir. Bu durum dikkate alındığında, iştiraklerin kesinleşmiş kazançları nedeniyle bilançoda meydana gelen artış veya azalışların (geçici farklar) vergi etkisi yaratması mümkün olmaz iken, iştiraklerin öz kaynaklarında muhasebeleştirilen kesinleşmemiş gelir ve gider unsurlarının %20 oranında değil, %5 oranında geçici etki vergisi yaratır” (Kaval, 2012:3). Aynı oranlar iş ortaklığı için varsayılmıştır.

Bu işlemlerden sonra işletmenin Konsolide Tabloları aşağıdaki tutarlarda olacaktır:

BİLANÇO (TL)	2011
AKTİF	
Özkaynak Yöntemine Göre Değerlenen Ortaklıklar	264.000
PASİF	
Ertelenmiş Vergi Borcu	700
ÖZKAYNAKLAR	
Özkaynak Yöntemine Göre Değerlenen Ortaklıkların Özkaynaklardaki Payı	14.000
Özkaynaklarda Değerlenen Gelirlerin Ertelenmiş Vergi Etkisi	(700)
Geçmiş Dönem Karları	
Dönem Net Karı	20.000

DİĞER KAPSAMLI GELİRLER TABLOSU (TL)	2011
Özkaynak Yöntemine Göre Değerlenen İştiraklerdeki Özkaynak Payları	14.000
Ertelenmiş Vergi Etkisi	(700)
Net Diğer Kapsamlı Gelirler	13.300

Özkaynak yönteminin kullanılmasının ve standartlara alınmasının uygun bir yaklaşım olduğunu belirten Kaval (2012: 8)'a göre: “geleneksel muhasebe, yani tarihi maliyetler ile değerlendirme yapıldığında iştirakin veya iş ortaklığının sadece dağıtılan temettüleri mali tablolara yansıtacaktır. İştirakin performansını ve dolayısıyla ana işletmenin yatırımı nedeniyle elde ettiği performansı gösteren gelir ve giderler yansımaz. Oysa Kar/Zarar ve Diğer Kapsamlı Gelirler Tablosu'nun görevi işletmenin belirli bir dönemde gösterdiği performansı ve bu performansın kaynaklarını göstermektir. İşte tarihi maliyetler ile raporlamada buna olanak bulunmadığı için bir alternatif olarak geliştirilen Özkaynak Yöntemi önerilmektedir”.

5. SONUÇ

Bu çalışmada, TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar standardının iki unsuru olan Müşterek Faaliyetler ve İş Ortaklıkları örneklerle ele alınarak, muhasebeleştirme ilkeleri tartışılmaktadır.

TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar standardı 31.12.2012'den sonraki hesap dönemlerinde uygulanması amacıyla 28.10.2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu standardın yayımlanması ile birlikte, daha önce yürürlükte olan *TMS 31 İş Ortaklıklarındaki Paylar* standardı ile *TMS Yorum 13 – Müştereken Kontrol Edilen İşletmeler-Ortak Girişimcilerin Parasal Olmayan Katılım Payları* yürürlükten kalkmaktadır.

TFRS 11 Müşterek Anlaşmalar standardı, müşterek anlaşmalarda payı bulunan işletmelerin muhasebeleştirme esaslarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Yatırımcıların muhasebeleştirme işlemlerinde kullandıkları yöntemleri sınırlayarak yeni zorunluluklar getirmektedir. Müşterek anlaşmalar standardı, Oransal Konsolidasyon Yöntemi kullanımını ortadan kaldırarak, Özkaynak Yöntemini zorunlu hale getirmektedir. Bu yöntemin kullanılmasının raporlama açısından uygun olduğu belirtilmektedir.

TFRS 11 müşterek anlaşmalar standardının temel iki unsuru bulunmaktadır. Bir başka ifade ile bir *müşterek anlaşma; iş ortaklığı ve müşterek faaliyetten* oluşmaktadır. TFRS 11 standardı temel unsuru olan müşterek anlaşmalar, işletmelerin tarafı oldukları ticari ilişkisinin türüne bağlı olarak değişir. Bir müşterek anlaşmanın türünün *müşterek faaliyet* veya *iş ortaklığı* olduğunu belirleyen unsur anlaşmaya taraf olan işletmenin hak ve yükümlülüklerine bağlıdır.

TFRS 11'de temel ayırım olarak sunulan iş ortaklıkları ve müşterek faaliyetler arasında önemli bir farklılık bulunmaktadır. Standardın açıkça tanımladığı gibi, iş ortaklıklarında işletme bir başka işletme ile birlikte anlaşmada kontrol gücüne sahip olduğu iş ortaklığındaki *net varlıklar* üzerinde haklara sahiptir. Oysa müşterek faaliyette, faaliyetle ilgili müşterek kontrol edilen varlıklar üzerinde haklara ve borçlara ilişkin yükümlülüklerle sahiptir.

TFRS 11 yeni olmasına rağmen çeşitli tartışmaları beraberinde getirmektedir. Bunlardan birisi payların satın alınması ile ilgilidir. Gerek TFRS 11 gerekse TMS 31 müşterek faaliyetlerde veya müşterek kontrol edilen faaliyetlerde ya da işletme konusu olan varlıklarda payların satın alınmasını açıkça belirtmemektedirler.

KAYNAKÇA

1. BDO (2012a), “IFRS 11 and Mining Joint Arrangements”, <http://www.bdo.ca/en/Library/Services/assurance-and-accounting/Documents/Publications/ifrs-11-for-mining-joint-arrangements.pdf> (Erişim Tarihi: Ekim 2012).
2. BDO (2012b), “IFRS 11 and Real Estate and Construction Joint Arrangements”, <http://www.bdo.ca/en/Library/Services/assurance-and-accounting/Documents/Publications/IFRS-11-Real-Estate-Construction-Joint-Arrangements-2012.pdf> (Erişim Tarihi: Ekim 2012).
3. BDO (2012c), “IFRS at a Glance – IFRS 11 Joint Arrangements”, <http://www.bdointernational.com/Services/Audit/IFRS/IFRS%20at%20a%20Glance/Documents/IFRS%2011.pdf> (Erişim Tarihi: Ekim 2012).
4. Deloitte (2012), “Joint Arrangements in the Oil and Gas Industry: The IFRS 11 Dimension”, <http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Nigeria/Local%20Assets/Documents/IFRS%20Watch/IFRS%20Watch%20-%20Issue%2028.pdf> (Erişim Tarihi: Ekim 2012).
5. Ernst&Young (2011a), “Impact of the New Joint Arrangements and Consolidation Standards”, August, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/IFRS_Jointarrangement_M_M_19Aug2011/\\$FILE/IFRS_Jointarrangement_M&M_19Aug2011.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/IFRS_Jointarrangement_M_M_19Aug2011/$FILE/IFRS_Jointarrangement_M&M_19Aug2011.pdf) (Erişim Tarihi: Ekim 2012).
6. Ernst&Young (2011b), “Accounting for Joint Arrangements in the Power and Utilities Sector – Challenges in Applying IFRS 11”, November, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS_11_Power_and_Utilities/\\$FILE/Applying_IFRS_11_Power_and_Utilities.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS_11_Power_and_Utilities/$FILE/Applying_IFRS_11_Power_and_Utilities.pdf) (Erişim Tarihi: Ekim 2012).
7. Grant Thornton (2012), “Accounting for Joint Arrangements by Local Authorities under IFRS 11”, Spring, <http://www.grant-thornton.co.uk/Documents/accounting-joint-arrangements.pdf> (Erişim Tarihi: Ekim 2012).
8. IFRS (2012), “IFRS 11 – Acquisition of an Interest in a Joint Operation”, 24-28 September, <http://www.ifrs.org/Meetings/MeetingDocs/IASB/2012/September/IFRS11-0912-08.pdf> (Erişim Tarihi: Ekim 2012).
9. Kaval, H. (2012), “Özkaynak Yöntemine Göre Değerlenen İştiraklerin Özkaynaklarında Gösterilen Gelir ve Gider Unsurları ve Diğer Kapsamlı Gelirler Tablosu”, http://www.akademikdenetim.com.tr/dosya/13234504405a88-DigER_KAPSAMLI_GELIRLER_TABLOSU_VE_ISTIRAKLERIN_OZKAYNAK_YONTEMiNE_GoRE_DEGERLEMESi_Prof.Dr_Hasan_KAVAL.pdf (Erişim Tarihi: Ekim 2012).
10. Özerhan Akbulut, Y. ve S. Yanık (2010), *IFRS / IAS ile Uyumlu Açıklamalı ve Örnek Uygulamalı Türkiye Muhasebe Standartları /*

Türkiye Finansal Raporlama Standartları, TÜRMOB Yayınları-377, Ankara.

11. PKF (2012), “IFRS 11 – Joint Arrangements”, IFRS Update 2, February, <http://www.pkf.com/media/856492/update2.pdf> (Erişim Tarihi: Ekim 2012).
12. Richardson, A.W., R.R. Roubi and K. Soonawalla (2012), “Decline in Financial Reporting for Joint Ventures? Canadian Evidence on Removal of Financial Choice”, *European Accounting Review*, Vol. 21, No. 2, p. 373-393.
13. TFRS 11 – Müşterek Anlaşmalar.
14. TMS 28 – İştiraklerdeki ve İş Ortaklıklarındaki Yatımlar.
15. TMS 31 – İş Ortaklıklarındaki Paylar.
16. TMSK, <http://www.tmsk.org.tr/> (Erişim Tarihi: Ekim 2012).